

مركز پژوهش‌های شهری مشهد

ISSN ۲۰۰۸-۵۸۲۶

مشهد پژوهی

مجله تخصصی مدیریت شهری

دو فصلنامه شورای اسلامی شهر مشهد

سال دوم، شماره ۳
پاییز و زمستان ۱۳۸۸

شهرنشینی و مصرف انرژی در کشورهای عضو گروه D۸

محسن ابراهیمی، محمود آل مراد

بررسی نقش نهادهای سیاسی در جهانی شدن شهر مشهد

محمد رحیم رهنما، مهدیه برادران قاسمی

مشارکت اجتماعی شهروندان مشهد در امور مربوط به شهرداری و عوامل مؤثر بر آن

احمد رضا اصغرپور

تحلیلی از تبانیات فضایی در کلان‌شهر مشهد از نظر شاخص‌های جمعیتی

حمید شایان، محمود عبوضلو

تحلیل شغل «عضویت در شورای شهر» و تشخیص نیازهای آموزشی نمونه: شورای اسلامی شهر مشهد

محمود سعیدی رضوانی، هادی سعیدی رضوانی، سید محسن اصغری تکاح

بررسی و تحلیل تنگناها و معضلات، نیازها و خواسته‌های گردشگران خارجی کلان‌شهر مشهد (با تأکید بر گردشگران عرب حوزه خلیج فارس)

محمد صالحی فرد

ارزیابی و تحلیل کیفیت خدمات با استفاده از مدل سروکوال (مطالعه موردی: فضای سبز شهری مشهد)

شمس‌الدین ناطقی، سارا پدramنیا

صلح میرزایی، حدیجه (۱۳۸۷) استادی از روابط ایران و ترکیه (۱۳۲۰-۱۳۴۰). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

قاجار توپالو، زین العابدین میرزا بن شکرالله (۱۲۹۶) کتابچه نفوس ارض القدس شهر مشهد مقدس. صورت رونویس... [تهران: آئینه نیا]

کاستلر، امیل (۱۳۸۰) عصر اطلاعات، ظهور جامعه شبکه‌ای، اقتصاد، جامعه و فرهنگ. احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو.

کاستلر، امیل (۱۳۸۴) عصر اطلاعات، پایان هزاره اقتصاد، جامعه و فرهنگ. احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو.

کبیری، عبدالرحیم (۱۳۳۶) ۳۳ اثر تاریخی و باستانی مشهد". فرهنگ خراسان. شماره ۲ و ۳

کرزانه، جورج. ن. (۱۳۶۲) ایران و قسبه ایران، وجد تاریخ‌نویسی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

کریمی، محسن (۱۳۸۷) تورم کم‌رنگی فزاینده استان، مسأله توسط معاهده برافران قاسمی، ۲۳ آبان.

گل محمدی، احمد (۱۳۸۱) جهانی شدن فرهنگ، هوریت. تهران: نشر نی.

محمدی، محمد، طالبی، رضا (۱۳۸۵) جهانی شدن.

موتلی، حقیقی، یوسف (۱۳۸۸) انقلابان و ایران: پژوهشی پیرامون روابط سیاسی و جانش‌های مرزی از احصاءه درانی تا احصاءه قاجار. جلال قوامی میر حسینی. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

Beaverstock, J. V. et al (1999) "A roster of world cities". *Cities*. Vol. 1, 16.

Gallis, Michael, Russell, James S. (2002) "World City". *architectural Record*. Vol. 190, Issue 3.

<http://www.Freezones.ir/WorldFreezones/WorldFreezonesHistory/tabid/145/Default.aspx>.

<http://mohajertineweb.mihanblog.com/post>

<http://www.freezones.ir>.

<http://www.iraneconomics.net>.

<http://www.kishipc.com>.

J.V. Beaverstock, R. G. Smith, H. Lorimer (2000) *Globalization and world cities: some measurement methodologies*. *Applied Geography*.

Marcotullio, Peter. J. (2001) *Asian urban sustainability in the era of globalization*. *Habitat International*.

Meckamp Ng, Peter Hill. (2003) "World cities or grate cities? A comparative study of Asian metropolises". *Cities*. Vol. 20, No. 3.

مشارکت اجتماعی شهروندان مشهد در امور مربوط به شهرداری و عوامل مؤثر بر آن^۱

احمدرضا امیرپور، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه دانشگاه فردوسی مشهد*

چکیده

مشارکت اجتماعی شهروندان می‌تواند کمک بزرگی به کیفیت و کمیت خدمات شهرداری نماید. در این مقاله ابتدا مشارکت اجتماعی به عنوان نوع خاصی از کنش اجتماعی، تعریف و سپس بر پایه داده‌های تجربی جمع‌آوری شده از یک نمونه مورف در شهر مشهد، به بررسی میزان و عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در حوزه خدمات شهرداری مشهد پرداخته شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مشارکت اجتماعی در شهر مشهد در بنیاس سنجش این تحقیق در حد مطلوب نیست. همچنین در زمینه عوامل مؤثر بر مشارکت، متغیری ترکیبی با نام "احساس اثر بخشی شهروندی" به عنوان قوی‌ترین عامل مؤثر تشخیص داده شد. این متغیر ترکیبی از احساس تعلق به مشهد و رضایت از خدمات شهرداری و دیگر سازمان‌های خدماتی است.

واژه‌های کلیدی: مشارکت اجتماعی، شهرداری، مشهد، کنش اجتماعی

۱- مقدمه

شهرداری یک نهاد عمومی است که رسالت اصلی آن اداره امور شهر است. البته حوزه اختیارات شهرداری شامل تمام امور عمومی شهر نمی‌شود و دیگر نهادهای عمومی نیز بخشی از این وظیفه را بر عهده دارند. به عنوان مثال، بخشی از این وظیفه بر عهده نیروی انتظامی است. شهرداری به اموری از قبیل قضایی، سبز، گذرها و خیابان‌ها می‌پردازد و بر ساخت و سازها نظارت می‌کند. ضمن این که بخشی از وظایف فرهنگی و صحرایی هم بر عهده این سازمان است. به این ترتیب شهرداری عهده‌دار بخش مهمی از خدمات عمومی است.

تلاش‌های متعددی در رابطه میان شهرداری و شهروندان وجود دارد. از یک سو، بسیاری از شهروندان، شهرداری را مسئول بسیاری از کاستی‌های موجود در شهر می‌دانند. از سوی دیگر بسیاری از مدیران شهری، همکاری نکردن شهروندان را زمینه‌ساز بسیاری از کاستی‌ها در ارائه خدمات می‌دانند. همچنین مدیران شهری از چندگانگی و پراکنده بودن مدیریت شهری شکایت دارند و معتقدند که تمام امور

* این تحقیق با حمایت مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد انجام شده است.

- عوامل مؤثر بر میزان مشارکت شهروندان در امور عمومی شهر مشهد کدامند؟

۲- تحلیل نظری مشارکت اجتماعی

کنش اجتماعی، رفتاری است که نیت‌مند و معلوف به دیگر انسان‌ها باشد. کنش‌های اجتماعی از آن جهت که بازتابی نیستند و کنشگر با اختیار، انجام آن‌ها را انتخاب کرده، با دیگر رفتارها متفاوتند. در هر کنش اجتماعی، حداقل می‌توان دو بعد را جستجو نمود: اول، آنچه در ذهن کنشگر، قبل و حین انجام کنش، گذشته است و دوم وجه بیرونی و ضمنی کنش که برای دیگر کنشگران قابل مشاهده است. وجه بیرونی و ضمنی کنش توسط دیگران دریافت و تفسیر می‌شود. تفسیر کنش‌های اجتماعی، سبایی اجتماعی دارد یعنی معیارهای تفسیر کنش به طور اجتماعی تعیین، آموخته و به کار برده می‌شوند. کنش‌های اجتماعی در الزوا و خلا انجام نمی‌شوند بلکه حاصل ترکیب کنش‌های دیگران و محیط فیزیکی و زبانی هستند. همچنین از آنجاست کنش‌های اجتماعی، کنش‌های جمعی شکل می‌گیرند که می‌توانند ماهیتی متفاوت از کنش‌های فردی داشته باشند و پیامدهایی متفاوت از نیت‌های فردی کنشگران به بار آورند (Aguar, de Francisco, 2007; Baguley, 1997; Bardsley, 2007)

در این مقاله، مشارکت اجتماعی را کنشی اجتماعی می‌دانیم که داوطلبانه است و در انجام آن، کنشگر مورد جمعی را بر سرود فردی ترجیح داده است. داوطلبانه بودن مشارکت اجتماعی به معنای آن است که کنش‌های اجتماعی اجباری یا کنش‌هایی که برای گریز از عقوبت‌های نامطلوب انجام می‌شوند، مشارکت اجتماعی به شمار نمی‌آیند. به عنوان مثال اگر شهروندی عوارض شهرداری را تنها برای گریز از جریمه تأخیر پرداخت کند، این کنش، مشارکت اجتماعی دانسته نمی‌شود. البته روشن است که محاسبات درون ذهن کنشگر عموماً ترکیبی از چند انگیزه است. در مثال بیان شده، شاید در اکثر موارد گریز از عقوبت جریمه دیرکرد تنها بخشی از نیت کنشگر باشد. در این جا منظور آن است که وجه داوطلبانه بودن کنش بر اجباری بودن غلبه داشته باشد و ویژگی دوم مشارکت اجتماعی آن است که کنشگر در انجام آن، منفعت جمعی را بر منفعت فردی ترجیح می‌دهد. این ترجیح در ذهن کنشگر صورت می‌گیرد و احتمال دارد ناظر بیرونی چنین تفسیری از کنش مشارکی مورد نظر نداشته باشد. اما از آنجا که تعریف مشارکت اجتماعی معمولاً به تفسیر خود کنشگر از کنش خود است، تفسیر اجتماعی کنش در اینجا معیار سنجش نیست. البته در بافتن مصداقی کنش‌های اجتماعی ما به تفسیرهای اجتماعی بکیه کردیم و از طریق مراجعه

مربوط به اداره شهر باید در اختیار شهرداری باشد. آنان معتقدند که چندگانه بودن مدیریت شهری موجب تداخل برنامه‌ها، ناهماهنگی بین سازمان‌ها، کاهش کیفیت خدمات و تأخیر رفتن منابع می‌شود (رضوا و توایگر، ۱۳۸۵).

مشارکت شهروندان در امور شهر و محله خود، در وهله اول برای سازمان شهرداری دارای مزایای فراوانی است. اگر شهروندان تنها به شمار معروف "شهر ما" نسبت به امور شهر و منافع عمومی حساسیت داشته باشند، بسیاری از مسئولیت‌های شهرداری به نحو بهتری انجام خواهد شد. اداره شهر بزرگی مانند مشهد با جمعیتی حدود دو و نیم میلیون نفر، بدون مشارکت و همکاری شهروندان ممکن نیست. بدون شک شهرداری نمی‌تواند بر همه افراد نظارت کند تا اقدامی تخریبی انجام ندهند و یا قوانین ساخت و ساز را رعایت کنند. نظارت و کنترل، با این وسعت نه مقرون به صرفه است و نه ممکن. آسان‌ترین و انسانی‌ترین راه برای این امر، فعال ساختن خود شهروندان در امور شهری است.

مشارکت شهروندان برای خود آنان هم مزایای فراوانی دارد. اگر یکی از حقوق شهروندی را سهم شدن در قدرت تصمیم‌گیری برای مسائل مربوط به زندگی خود بدانیم، روشن است که این حق شهروندی تنها زمانی به واقعیت می‌پیوندد که شهروندان وارد جریان تصمیم‌گیری و اجرا گردند و تنها به دموکراسی نمایندگی^۱ اکتفا نشود. به علاوه، مشارکت منجر به بروز خلاقیت‌ها و توانایی‌های فرد می‌شود و آثار مهمی بر سلامتی جسمی و روانی او دارد (Roberts, 2008; Fung, 2004; Walsh, 1997).

به نظر می‌رسد با وجود احساس نیاز شدید مسئولان شهر، جایگاه مفهوم مشارکت شهروندی نزد ایشان بسیار مهم است. ضمن این که شکافی عمیق میان مسئولان و شهروندان در خواسته‌ها و ترجیحات وجود دارد. پس اولویت اول، مشخص کردن حدود مفهوم مشارکت شهروندی و روشن کردن مصداق‌های آن برای مسئولان و شهروندان است. در مرحله بعد، باید عوامل مؤثر بر مشارکت و آمادگی برای همکاری‌های پژوهشی تجربی تعیین شوند و در آخر راهبردهایی پیشنهاد شود که منجر به افزایش مشارکت شهروندی می‌گردد.

در این مقاله به دو سؤال زیر پاسخ داده می‌شود:

- میزان مشارکت شهروندان مشهدی در امور عمومی، حوزه عملکرد شهرداری چقدر است؟

یادگیری هستند و محور ک‌های اساسی انجام آن‌ها، نیروی و اجتماعی هستند. در حوزه جامعه‌شناسی به بررسی عوامل فرهنگی-اجتماعی مؤثر بر کنش پرداخته می‌شود.

در این مقاله برای بررسی عوامل مؤثر بر انجام کنش‌های مشارکتی، بر دو دسته متغیر تمرکز شده است. اول، امکانات کنش، دوم، انگیزه‌های کنش. فرض ما بر اساس تحقیقات پیشین (که در زیر برای هر یک از متغیرهای مستقل به آن‌ها اشاره شده) این است که این متغیرها بر مشارکت اجتماعی شهروندان اثر مثبت دارند. بنابراین رابطه علی هر کدام از متغیرهای مستقل زیر با متغیر مشارکت اجتماعی یک فرضیه دو متغیری است (جهت اثر تمام آن‌ها مثبت است) اما از آنجا که فرضیه دو متغیری نمی‌تواند به خوبی قضای اجتماعی را نشان دهد (چون در جهان بیرون تعداد بی‌شماری از متغیرها همزمان با هم عمل می‌کنند و متغیرها نیروی نیستند)، ما به آزمون یک مدل علی پرداختیم. بنابراین در بخش‌هایی آینده، پس از معرفی متغیرها به جای آزمون فرضیه‌های دو متغیری به آزمون مدل چند متغیری پرداخته شده است.

امکانات کنش، مجموعه‌ای از متغیرها هستند که تسهیل‌کننده انجام کنش‌های مشارکتی هستند و هزینه‌های انجام آن‌ها را کاهش می‌دهند. انگیزه‌های کنش شامل متغیرهایی می‌شود که کنشگر را ترغیب می‌کند هزینه‌های مشارکت را بپذیرد و کنش مشارکتی را برای او جذاب‌تر می‌کند. در هر یک از دو دسته پیش گفته، متغیرهای جامعه‌شناختی قرار داده شده که با توجه به منابع و پژوهش‌های داخلی و خارجی قبلی جمع‌آوری شده‌اند. متغیرهای هر دسته، امکانات کنش و شاخص‌های سنجش آن‌ها در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- عوامل مؤثر بر انجام کنش مشارکتی، امکانات کنش (جهت اثر تمام متغیرها مثبت است)

متغیر	شاخص‌ها
احساس توانمندی در	امروم در شهرداری می‌تواند حق شهروان را بگیرد؛ اگر نظر خود را به شهرداری در
مشارکت شهرداری	شهرداری بگوید، گوش نمی‌کنند؛ مردم نمی‌توانند هیچ تأثیری بر نحوه اداره شهر بگذارند؛ شهرداری معمولاً صدای اقوای معمولی شهر را نمی‌شنود
اعتقاد به اطرافیان	منه چه تعداد از اعضای خانواده خود اعتقاد دارند که به چه تعداد از دوستان خود اعتقاد دارند؛ به چه تعداد از خویشاوندان خود اعتقاد دارند؛ به چه تعداد از همسایه‌های خود اعتقاد دارید؛ به چه تعداد از همسایه‌های خود اعتقاد دارید؛

به نظرات مردم، نمونه‌های مشهور مشارکت اجتماعی را یافتیم این نمونه‌ها آفتاب مشهور هستند که نزد اکثر مردم مشارکت اجتماعی شمرده شوند.

وجود عنصر دوم پیش گفته در تعریف مشارکت اجتماعی از آن جهت لازم است که هر کنش اجتماعی داوطلبانه‌ای را نمی‌توان مشارکت اجتماعی دانست چرا که تمام کنش‌های منفعت‌جویانه فردی، داوطلبانه انجام می‌شوند و فشار نیروی برای انجام آن‌ها وجود ندارد. در یک تقسیم‌بندی برای روشن شدن بحث، می‌توان کنش‌های اجتماعی را از لحاظ داوطلبانه بودن و ارجحیت منفعت جمعی در آن‌ها به چهار دسته تقسیم نمود (جدول ۱). دسته اول، کنش‌های مشارکتی است که هم داوطلبانه هستند و هم در آن‌ها منفعت جمعی بر منفعت فردی ارجحیت دارد. دسته دوم کنش‌های اجباری هستند که در آن‌ها اولویت با منافع جمعی است؛ چنین کنش‌هایی با آنکه برای منافع جمعی انجام می‌شوند اما چون اجباری هستند، مشارکت اجتماعی دانسته نمی‌شوند و ما آن‌ها را همکاری اجباری نامیده‌ایم. دسته سوم کنش‌هایی هستند که داوطلبانه انجام می‌شوند و در آن‌ها اولویت با منافع فردی است. همان طوری که گفته شد تمام کنش‌های فردی معطوف به سود، در این دسته جای می‌گیرند و ما این کنش‌ها را سودگرای نامیده‌ایم. دسته چهارم کنش‌هایی است که برای سود فردی اما به طوری اجباری انجام می‌شوند. معمولاً اقوای نابالغ یا کسانی که برای تشخیص منافع خود به اندازه کافی توانایی نیستند، مجبور می‌شوند آنچه را دیگران برای ایشان صلاح می‌دانند، انجام دهند. این چنین کنش‌هایی اطاعت نامیده شده‌اند.

جدول ۱- انواع کنش به تفکیک بر مبنای منافع جمعی و داوطلبانه بودن		
اولویت منفعت جمعی	مشارکت اجتماعی	همکاری اجباری
اولویت منفعت فردی	سودگرایی	اطاعت
	داوطلبانه	اجباری

۲- عوامل مؤثر بر عمل مشارکتی

هر کنش انسانی، محصول فرآیندهای بسیار پیچیده‌ای است که ترکیبی از انواع عوامل می‌باشد. این عوامل را می‌توان در دو دسته کلی زیستی و فرهنگی جای داد (Parsons, 1978: 159). در هر یک از این دو دسته، می‌توان انواع متنوعی از عواملگونگون را یافت. بررسی این عوامل و رابطه میان آن‌ها در علوم گوناگونی انجام می‌شود و کار چندین ساده‌ای نیست. عوامل زیستی به بررسی امکانات فیزیکی، کینتیک و محیط او در حوزه جسم و روان می‌پردازد. اما عوامل فرهنگی شامل متغیرهایی می‌شوند که قابل

اجتماعی نیز متغیر پیچیده‌ای است. مشخصات شبکه روابط اجتماعی که فرد در آن درگیر است می‌تواند او را به جهتی خاص رهنمون کند. شبکه‌هایی که دارای پیوندهای بسیار قوی اما لانگ هستند، مشارکت درون گروهی را افزایش می‌دهند اما مانعی برای مشارکت اجتماعی هستند. پیوندهای ضعیف متعدد بهترین شبکه برای افزایش مشارکت اجتماعی هستند (Hong, 1978).

اوقات فراغت: میزان و نوع اوقات فراغت فرد می‌تواند بر نوع مشارکت وی مؤثر باشد. این متغیر در برنامه‌ریزی برای جلب مشارکت اجتماعی بسیار حائز اهمیت است و به شناخت مخاطبان برنامه‌ها کمک می‌کند.

جدول ۳- عوامل مؤثر بر انجام کنش مشارکی، انگیزه‌های کنش (جهت اثر تنم متغیرها مثبت است)

متغیر	شاخص‌ها
-------	---------

احساس تعلق به شهید	دشمنده جای خوبی برای زندگی است؛ پدر شهید آدم‌های خوب زبان‌اند؛ اگر شهرداری فراموش شود هر چه زودتر از سنهد می‌روم؛
احساس تعلق به محله	اگر نیاز به کمک کوچکی داشته باشیم می‌توانم از یکی از همسایه‌ها کمک بگیرم؛ این محله را جای خوبی برای زندگی می‌دانم؛ این همسایه‌های خود را نمی‌شناسم
رضایت از عملکرد شهرداری	رضایت از نظارت بر ساخت و ساز؛ رضایت از ساخت خیابان‌های جدید؛ رضایت از آسفالته خیابان‌ها و معابر؛ رضایت از ساخت پارک و فضای سبز؛ رضایت از نحوه جمع‌آوری زباله؛ رضایت در زمینه ساخت قطار شهری؛
مشارکت‌های چندگانه	دشمن‌داری به منابع مردم اهمیت نمی‌دهد و به فکر درآمد خود است؛ شهرداری کارهای کمی برای شهر انجام داده است؛ دشمن‌داری به نظرات مردم اهمیت می‌دهد
رضایت از عملکرد دیگر سازمان‌های خدماتی	رضایت از بیمارستان‌ها، نیروی انتظامی، بانک‌ها، مدارس، شرکت آب، شرکت برق، شرکت گاز، شرکت معابر ات، شهرداری.
عضویت اجتماعی	عضویت و تبارت حضور در انجمن‌های داوطلبانه اهم از گروه‌های مذهبی، سازمان‌های خیریه، بسیج، انجمن اولیا و مربیان، شورای محله، حزب سیاسی، اتحادیه صنفی

تعریف متغیرهای جدول ۳ در ادامه آمده است.

دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۱ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۲ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۳ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۴ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۵ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۶ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۷ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۸ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^۹ پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۰} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۱} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۲} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۳} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۴} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۵} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۶} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۷} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۸} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۱۹} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	روابط دوستی
دوستان صمیمی شما چه تعداد هستند؟ ^{۲۰} پدر شرایط سطحی به چند نفر آن‌ها می‌توانید.	احتماد

تعریف متغیرهای جدول ۲ در زیر آمده است:

احساس توانمندی در مقابل شهرداری: حالتی روانی است و هنگامی به وجود می‌آید که فرد اطلاع شود که می‌تواند در زمینه مورد نظر رابطه خود با شهرداری و امور مربوط به آن تأثیر گذار باشد. به بیان مرتب‌تری، هنگامی که فرد در پاید ابزارهای لازم را برای رسیدن به اهداف ندارد، دچار احساس بی‌قدرتی می‌شود. احساس بی‌قدرتی، متحمل کننده است و انگیزه‌هایی مشارکت اجتماعی را کم‌رنگ می‌کند.

اعتماد به اطرافیان: به طرز کلی، اعتماد همواره همراه با مشارکت اجتماعی مورد بحث قرار می‌گیرد. اعتماد، خود مفهوم پیچیده و مرکب است. به بیان ساده، اعتماد یعنی باور به راستگویی و درستکاری طرف تعامل. اطرافیان کسانی هستند که فرد آن‌ها را به صورت رو در رو می‌شناسد. اعتماد اجتماعی، معنایی است که می‌تواند بر روابط اجتماعی، باز شود. اعتماد به اطرافیان، همبستگی اجتماعی فرد را افزایش می‌دهد و با تأثیر گذاری بر تمهید اجتماعی موجب افزایش مشارکت اجتماعی، کنتگر می‌شود. البته همبستگی اجتماعی بسیار بالا یا اطرافیان نزدیک، خود مانعی برای مشارکت اجتماعی در جامعه است.

اعتماد عمومی یافته: یعنی باور به راستگویی و درستکاری کسانی که کنتگر آن‌ها را به صورت رو در رو نمی‌شناسد. اعتماد عمومی یافته موجب بهبود و تسهیل ارتباطات اجتماعی می‌شود. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اعتماد اجتماعی، متغیر مؤثر و مهمی برای مشارکت اجتماعی است (Driscoll, 1978).

شبکه روابط اجتماعی (دوستی و همسایگی): این متغیر می‌تواند در بردارنده کیفیت و کمیت شبکه روابط اجتماعی باشد. یعنی میزان شدت پیوندهای اجتماعی فرد و نیز تعداد پیوندهای اجتماعی فرد. شبکه روابط

خانواده خود و با خانواده خود هم نظر هستند. به همین خاطر جامعه آماری این پژوهش، مردان بالای ۲۴ سال و زنان بالای ۲۴ سال و زنان بالای ۲۰ سال به شرط تأهل تعریف شد. با نمونه ۷۵۰ نفری، میزان دقت برآورد میانگین عمل مشارکتی در جامعه برابر ۹۲٪ در مقیاس صفر تا صد است.

۲-۴- شیوه نمونه‌گیری و نمونه‌یابی

برای نمونه‌گیری از نقشهای که توسط گروه علوم اجتماعی پژوهشگاه اقبال در جهاد دانشگاهی مشهد تهیه گردیده، استفاده شد. در این نقشه، تمام بلوک‌های مسکونی شهر مشهد، که گذاری شده است، تعداد کل بلوک‌ها برابر ۱۶۶۲۶ است. این بلوک‌ها بر اساس پایگاه اقتصادی اجتماعی (SES) ساکنان آن‌ها در چهار طبقه: بالا، متوسط مدرن، متوسط سستی و پایین سازمان یافته‌اند. ۱۶۹۴ بلوک در طبقه بالا، ۴۳۳۵ بلوک در طبقه متوسط مدرن، ۲۹۷۶ بلوک در طبقه متوسط سستی و ۳۶۲۱ بلوک در طبقه پایین قرار دارند. تصمیم گرفته شد که در هر بلوک، ۱۰ پرسشنامه تکمیل شود بنابراین به ۷۵ بلوک نیاز بود. این ۷۵ بلوک با توجه به نسبت هر کدام از طبقات از کل بلوک‌ها تخصیص داده شد. در نتیجه ۱۰ بلوک از طبقه بالا، ۲۶ بلوک از طبقه متوسط مدرن، ۱۸ بلوک از متوسط سستی و ۲۱ بلوک از طبقه پایین به شیوه تصادفی ساده انتخاب شد.

برای انتخاب پاسخ‌گر در هر بلوک، از پرسشگران خواسته شد که هنگام ورود به بلوک ابتدا تمام خانه‌های بلوک را شماره‌ش و سپس تعداد کل خانه‌ها را بر تعداد پاسخ‌گویان مورد نیاز تقسیم کنند. بخش صحیح عدد به دست آمده، تعداد خانه‌هایی است که باید بین پاسخ‌گویان تقسیمه باشد. همچنین چنانچه پاسخ‌گویی با مشخصات مورد نظر در خانه انتخاب شده وجود نداشته باشد، به خانه بعدی مراجعه کنند.

۳-۴- اعتبار ابزار سنجش

اعتبار مینار^۳ یک راه برای دسترسی به اعتبار مینار، مقایسه نتایج به دست آمده از سنجش مفهوم مورد نظر با نسخه خود با نتایج به دست آمده از سنجش است که اعتبار آن اثبات شده است. این روش مشکلات گوناگونی دارد از جمله این که ممکن است تفاوت مشاهده شده در نتیجه دو نسخه ناشی از قدیمی بودن نسخه مینار باشد. با این که معمولاً هنگامی نسخه جدید ساخته می‌شود که از نسخه قبلی بازطراحی وجود داشته باشد، ضمن این که در علوم اجتماعی، نسخه‌های استاندارد کسی وجود دارد. لکن

احساس تعلق به محله و مشهد: احساس تعلق یعنی این که فرد خود را با محله یا مشهد یکی بداند. بنابراین احساس تعلق می‌تواند موجب شود که فرد کمک به محله و شهر را کمک به خود بداند و بدین ترتیب عمل مشارکتی وی افزایش یابد (Teele, 1964).

رضایت از عملکرد شهرداری و دیگر سازمان‌های خدماتی: رضایت از عملکرد شهرداری و دیگر سازمان‌های خدماتی شهری می‌تواند موجب افزایش حس همگاری و در نتیجه افزایش عمل مشارکتی فرد گردد (کوکرزی، ۱۳۷۵).

نگرش به شهرداری: نگرایش، یک حالت آمادگی ذهنی و عصبی است که به وسیله تجربه، سازمان‌دهی می‌شود و تأثیری مستقیم و پویا بر آمادگی فرد برای پاسخ‌گویی به تمام پدیده‌ها و موقعیت‌های مربوطه می‌گذارد (Allport, 1935: 810). لذا نگرایش، تأثیری مستقیم بر رفتار دارد. نوع نگرایش شهروندان به شهرداری می‌تواند بر رفتارهای آنان در تمام زمینه‌های مربوط به شهرداری، اثر بگذارد.

مصرفیت اجتماعی: از آن جا که عضویت فرد در گروه‌ها و انجمن‌های داوطلبانه می‌تواند توانایی‌ها و قابلیت‌های او را برای انجام کنش‌های جمعی و نیز احساس تعلق به اجتماع و شهر افزایش دهد، انتظار داریم این متغیر بر میزان عمل مشارکتی موثر باشد (Teele, 1962; Tomel, 1964).

پایگاه اقتصادی - اجتماعی: از ترکیب درآمد، اعتبار اجتماعی، شغل و میزان تحصیلات ساخته می‌شود. بر این مبنا که ترکیب سه متغیر گفته شده، نوعی قشریندی اجتماعی به وجود می‌آورد که سبک زندگی خاصی خود را دارند (Anderson, Johnson, 1975; Mueller, 1946; عظیمی، ۱۳۸۰).

۴- روش شناسی

روش این پژوهش از آن جهت که تجربه را عمیقاً قبول پاسخ‌های نظری قرار داده، تجربی است و از آن جهت که برای مراجعه به واقعیت، ابزار سنجش و تعیین آماری را مورد توجه قرار داده، پیمایش است.

۱-۴- جامعه و نمونه آماری

جامعه هدف این پژوهش، مردان و زنانی بوده‌اند که به طور تجربیاً کامل وارد عرصه حیات شهروندی شده‌اند. دلیل این امر آن است که گروه‌کان، نوجوانان و کسانی که هنوز به طور کامل درگیر حیات شهروندی نشده‌اند، در بسیاری موارد چندان به طور مستقل تصمیم‌گیری نمی‌کنند و بسیار تحت تأثیر

جدول ۴- شاخص مورد استفاده برای بررسی قابلیت اعتماد هر یک از سازها و مقدار شاخص

مقدار شاخص	سازه	شاخص مورد استفاده برای بررسی قابلیت اعتماد
۰/۱۲۷	عمل مشارکتی	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۱۷۶	صمیمیت انجمنی	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۳۳۳	آشنایی با مسئولان شهر	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۳۸۵	احساس تعلق به محله	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۳۹	احساس تعلق به شهر	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۳۹۶	بگرش به شهرداری	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۳۹۹	احساس توانمندی در مقابل شهرداری	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۴۴۴	رضایت از عملکرد شهرداری	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۴۲۰	اعتماد به اطرافیان	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۵۵	اعتماد جمعی بافه	میانگین همبستگی بین گروه‌های
۰/۷۲۲	رضایت از عملکرد سازمانهای خدماتی	آلفای کرونباخ

۵- یافته‌ها

۵-۱- ویژگی‌های زمینه‌های پاسخ‌گویان

۵۲/۳ درصد از پاسخ‌گویان (۳۸۸ نفر) مرد و بقیه زن (۲۵۳ نفر) بوده‌اند و یک مورد هم بی‌جواب وجود داشته است. ۸۱/۸ درصد پاسخ‌گویان متأهل و ۱۳/۹ درصد آنان مجرد بوده‌اند. بقیه پاسخ‌گویان شامل طلاق گرفته، همسر فوت شده و بی‌جواب می‌شوند. میانگین سن پاسخ‌گویان ۴۰/۱ سال بوده است. میانگین تعداد اعضای خانوار ۴/۲ نفر، میانگین آن‌ها ۴ نفر و میانگین تعداد سال‌های تحصیل ۹/۸ سال بود که معادل تحصیلات دیرترسانی است.

میانگین درآمد خانوار در ماه حدود ۳۱۸ هزار تومان بوده است و میانگین آن حدود ۲۹۷ هزار تومان است. مقادیر این مقیاس به شدت حول درآمدهای اندکی تجمع دارند. یعنی درآمد اکثر پاسخ‌گویان اندک است و وجود چند درآمد بسیار بالا میانگین را افزایش داده است. میانگین مساحت محل سکونت، حدود ۱۵۲ متر مربع و میانگین متغیر ۱۴۴ مترمربع است. برای منازل آپارتمانی میانگین تعداد واحدهای موجود در ساختمان ۷/۶ و میانگین آن واحد است. این دو مقیاس هم بسیار حول مقادیر کوچکتر تجمع یافته‌اند. ۶۶/۷ درصد پاسخ‌گویان (۴۹۵ نفر) مالک و ۲۸ درصد (۲۰۸ نفر) مستاجر بوده و ۰/۸

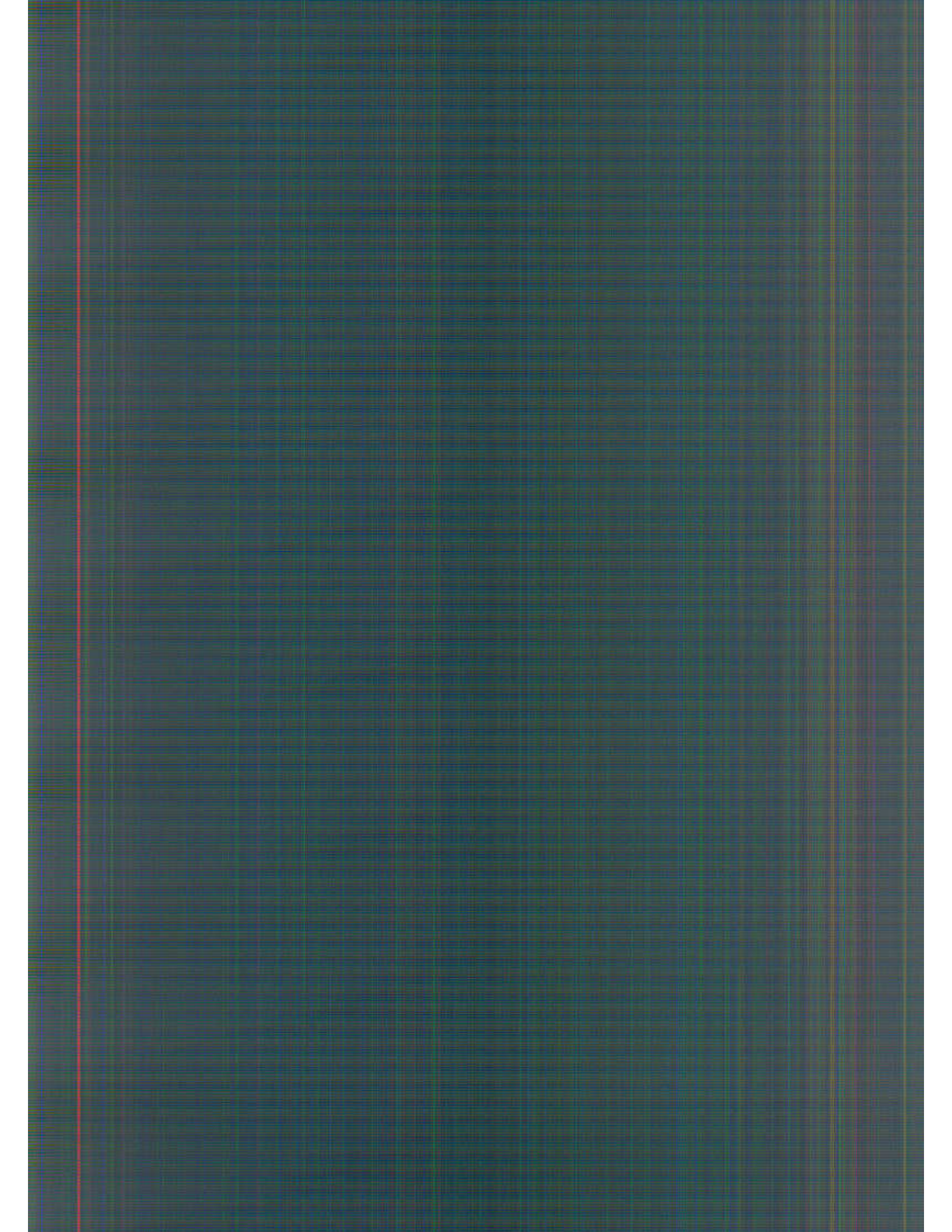
روش دیگر برای رسیدن به اعتبار مجار، دادن سوالات به کسانی است که در آن زمینه تخصص دارند و می‌توانند درباره سوالات اظهار نظر کنند. در این پژوهش، از روش دوم استفاده شد و از نظر متخصصین در زمینه طراحی سوالات استفاده گردید.

اعتبار محتوا: این جنبه اعتبار به این موضوع می‌پردازد که نتایج به دست آمده از راه اندازه‌گیری تا چه حد با انتظارات تئوریک مطابقت ایجاد دارد. این انتظارات تئوریک، معمولاً آلهایی هستند که در تحقیقات زیادی رد نشده‌اند. اما این روش هم مشکلات زیادی دارد از جمله این که نمی‌توان از عدم انطباق انتظارات تئوریک با یافته‌های تجربی به بی‌اعتباری نتیجه‌گیری کرد زیرا ممکن است نتیجه‌گیری نظری نادرست بوده باشد. در ضمن نمی‌توان قطع یافته‌های تجربی را با انتظارات نظری مقایسه کرد زیرا در این صورت هرگز فرضیه‌ها رد نخواهند شد و همواره رد نشدن فرضیه‌ها را به بی‌اعتباری اندازه‌گیری مربوط می‌کنیم.

اعتبار ظاهری: اگر هیچ‌یک از روش‌های بالا امکان‌پذیر نباشد، باید بگوئیم مفهوم چگونگی تعریف‌شده است و سنجیم‌های آن کدام‌اند و به نظر می‌رسد که این سنجیم‌ها مفهوم را می‌پوشانند و نتیجه را به دیگران ارائه کنیم. این رضایت، اعتبار ظاهری نام دارد. (De Vaus, 2002: 53).

۴-۴- قابلیت اعتماد ابزار سنجش

برای سنجش قابلیت اعتماد، شاخص‌هایی وجود دارد. این شاخص‌ها برای سنجش قابلیت اعتماد طیف‌هایی به کار می‌رود که در آن مجموعه‌ای از سوالات برای سنجش یک مفهوم به کار می‌رود. رایج‌ترین شیوه برای بررسی قابلیت اطمینان سازه‌ها، آلفای کرونباخ است. اما آلفای کرونباخ بسیار به تعداد گویه‌ها وابسته است یعنی هرچه تعداد گویه‌ها بیشتر باشد آلفای کرونباخ هم بیشتر خواهد بود. به همین خاطر پیشنهاد شده است برای طیف‌هایی که کمتر از ۱۰ گویه دارند به جای آلفای کرونباخ از میانگین ضریب همبستگی بین گویه‌های استفاده شود. مقدار مطلوب برای میانگین ضریب همبستگی بین گویه، فاصله میان ۰/۲ تا ۰/۴ است (Palant, 2001). در جدول ۴ شاخص مورد استفاده برای بررسی هر یک از سازه‌ها و مقدار شاخص ارائه شده است.

مشارکت انجمن شهروندان مشهد در امور شهرداری و عوامل مؤثر بر آن

•	•	•	•	•	•	•
۲۹/۱	۲۱/۸	۲۰/۸	۱۷/۵	۲۰/۸	۱۹/۸	۱۷/۵
•	•	•	•	•	•	•
•	•	•	•	•	•	•
•	•	•	•	•	•	•
•	•	•	•	•	•	•
•	•	•	•	•	•	•
•	•	•	•	•	•	•

در یک سال گذشته آيا اتفاق افتاده است که شما يا يکي از اعضاي خانواده شما به دليل آسي به اموال عمومي شهر وارد شده؟
 در يک سال گذشته آيا اتفاق افتاده است که شما يا يکي از اعضاي خانواده شما به دليل آسي به اموال عمومي شهر آسي ديده ايد؟
 در طول سالهاي گذشته تا چه حد اتفاق افتاده است که خود يا خانواده شما عرضي شهروادي را به موقع پرداخت کرده باشيد؟
 جازو و تفاوت جلدی منزل و جغای ماندن آن که توسط شهرداری جازو نمی شود.
 ساختن و رسیدگی به باغچه منظر که (با باغچه جلوی منزل) در سوله مجتمع ریانازی محیط کوچه مجتمع (اسفالت جدول کشی، رنگ کردن و ...) بندکر به سانسیتی که برای دیگران براحت ایجاد می کند

برای تشکیل منبر عمل مشارکتی، منبرهای جدول ۵ با هم جمع شدند. اما از آنجا که بعضی از این منبرها تعداد زیادی داده گم شده و بی مورد دانسته تصمیم گرفته شد منبرهایی را که تعداد داده های گم شده آنها بیش از ۵ درصد کل داده هاست در تشکیل ستاره عمل مشارکتی دخالت ندهیم (وجود تعداد زیادی پاسخ بی مورد در عملی مشارکتی نشان دهنده آن است که آن عمل چندان صورتی نیست و بی تواتر حاصل خوبی برای عمل مشارکتی در تمام شهر باشد).
 در منبرهای باقی مانده مقایسه گم شده کاربر^۲ با یک جایگزین شد چون کمترین گم در طبقه یک (که بر حسب آن هرگز برده است) می باشد. داده های گم شده سیستم ریونی جواب ها نیز با روش مشابه نقاط نزدیک جایگزین گردید. یک شاخص برای مشارکت اجتماعی از جمع کردن تمام گویه های مربوط به عمل مشارکتی (به جز آنهایی که تعداد زیادی بی جواب دارند) حاصل می شود. در جدول ۵ آمارهای مربوط به این منبر با نام عمل مشارکتی ارائه شده است. از سوی دیگر برخی گویه های این ستاره هسته‌ای ساسی با دیگر گویه ها ندارند و به همین خاطر قابلیت اعتماد ستاره را پایین می آورند ارائه شده است (ستاره دوم از جمع کردن گویه های "در یک سال گذشته اعتماد ستاره را پایین می آورند ارائه شده است" از جمع کردن گویه های "در یک سال گذشته آيا اتفاق افتاده است که زمانه ما را به موقع بیرون نگذاشته باشيد؟" در یک سال گذشته آيا اتفاق افتاده

درصد (۵ نفر) در منزل سازمانی و ۲/۴ درصد (۲۱ نفر) در منزل مجانی سکونت داشته اند. محل سکونت ۶/۸ درصد خانوارها (۵۱۱ خانوار) ویلایی و منزل ۳۰/۱۵ درصد (۲۲۶ خانوار) آپارتمانی بوده است.
 مدت زمان سکونت پاسخ گویان در خانه فعلی خود حدود ۹/۵ سال و میان آن برابر ۶ سال است. میانگین مدت زمان سکونت در محله فعلی حدود ۱/۴ سال و مدت زمان سکونت در مشهد ۲۹/۸ سال می باشد. میان این دو منبر به ترتیب برابر ۸ و ۲۸ سال می باشد. از آن جایی که تعدادی از پاسخ گویان در خانه محله یا مشهد به دنیا آمده اند، انحراف معیار این منبر نسبتاً بالاست یعنی پاسخ ها پراکنده گی بالایی دارند.

۳-۵- میزان عمل مشارکتی (در حوزه عملکرد شهرداری)

برای سنجش عمل مشارکتی در حوزه عملکرد شهرداری ۱۲ گویه طراحی شد که محتوای آن ها رایج ترین کیش های مشارکتی شهروندان است. این گویه ها در جدول ۵ ارائه شده است. ملاطه می شود که حدود ۸۵ درصد پاسخ گویان هرگز هیچ نظر یا انتقادی را به شهرداری منتقل نکرده اند و تنها حدود ۸/۴ درصد پاسخ گویان این کار را اغلب یا همیشه انجام می دهند. بنابراین ملاطه می شود که عمل مشارکتی در این زمینه بسیار اندک است به طوری که میانگین نمره این گویه در مقیاس صفر تا صد برابر با ۸ شده است و میان آن هم صفر است.

ممکنی که از پاسخ گویان پرسیده شد که "آیا در یک سال گذشته پیشنهاد یا نظر خود را به دیگر سازمانها منتقل کرده اید؟" ۸۴/۵ درصد پاسخ گویان اظهار کردند که هرگز چنین کاری نکرده اند. میانگین انجام این عمل در مقیاس صفر تا صد برابر ۷/۳ و میان آن برابر صفر شده است که نشان می دهد مشارکت در این زمینه در حد بسیار ناچیز است. بخش دیگر سؤالی که عمل مشارکتی را می سنجند مربوط به کیش های مشارکتی در محله است که در ادامه جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵- فراوانی نسبی و برخی آمارهای توصیفی مربوط به گویه های عمل مشارکتی در محله گویه

مهرگر کم	مهرگر کم	مهرگر کم	مهرگر کم
(f)	(%)	(f)	(%)
—	۰/۵	۷/۸	۶/۷
—	۰/۷	۹/۸	۸۴/۵
—	۰/۷	۲۳/۶	۲۳/۶
—	۸/۸	۱۵/۳	۱۵/۳
•	۲/۴	۲۵/۱	۵/۴

جدول ۷- آمارهای توصیفی مربوط به متغیرهای موجود در دسته امکانات کنش (مقیاس صفر تا صد)

متغیرهای توصیفی	مقیاس	میانگین	انحراف معیار	نوسان استاندارد	ضریب همبستگی
احساس توانمندی	میزان اوقات فراغت (ساعت)	۶۲/۴۴	۵۷/۸۳	۹۲/۵۷	میانگین
برابر شهرداری		۵۰/۹۸	۵۸/۳۴	۹۲/۹۳	میانگین پیرامنه ۷۵
		۵۰/۰۰	۹۹/۶۷	۹۹/۶۷	میانه
		۲۵۲/۲۶	۹/۷۷	۳۷۲/۳۳	واریانس
		۲۵/۰۰	۲۲/۲۲	۲۵/۰۰	داده میان چارگی

۳-۴- شبکه روابط همسایگی و دوستی

از آنجا که داده‌های پرت در شاخص‌های متغیر شبکه روابط همسایگی زیاد بودند (مثلاً پاسخ گویی گفته است که صد نفر از همسایه‌های خود را می‌شناسد) داده‌های پرت با صدک بود و پنجم جایگزین شدند. این روش هنگامی که داده‌های پرت بسیار بزرگی با کوچک وجود دارند به کار می‌رود. در جدول ۸ آمارهای توصیفی گویه‌های مربوط به کیفیت شبکه روابط همسایگی و دوستی آمده است.

برای سنجش شبکه روابط دوستانه دو سؤال پرسیده شده است. با توجه به وجود تفاوت فاحش میان مقدار میانگین و میانه، روشن است که اکثریت داده‌ها حول مقدار اول صدک بود و پنجم جایگزین مقادیر پرت شد. توجه به این که داده‌های دور افتاده بزرگی داریم، مقدار صدک بود و پنجم جایگزین مقادیر پرت شد.

جدول ۸- آمارهای توصیفی مربوط سازه شبکه روابط در جمله و شبکه روابط دوستانه (نفر)

متغیر	مقیاس	میانگین	انحراف معیار	نوسان استاندارد	ضریب همبستگی
چهارک	چهارک	۳۱/۰۰	۹/۳۴	۹۲/۵۷	چند نفر از همسایه‌های خود را می‌شناسید
سهام	اول	۲۱/۰۰	۴/۲۶	۹۲/۹۳	با چند نفر از همسایه‌ها دوستی دارید
		۳۱/۰۰	۱۷/۳۳	۹۹/۶۷	با چند نفر از همسایه‌ها رفت و آمد دارید
		۲۱/۰۰	۲۲/۷۷	۳۷۲/۳۳	به چند نفر از آن‌ها می‌توانید اعتماد کنید و خانه خود را به آنها بسازید
		۲۱/۰۰	۸/۱۹	۹۲/۵۷	تعداد دوستان صمیمی
		۲۱/۰۰	۳/۸۵	۲۵/۰۰	در شرایط سختی به چند نفر آن‌ها می‌توانید اعتماد کنید
					روابط دوستی

است که شما یا یکی از اعضای خانواده شما به دلیلی آسیبی به اموال عمومی شهر (مثل فضای سبز پارک‌ها و صندلی اتوبوس‌ها و...) وارد کنید؟" و "در یک سال گذشته آیا اتفاق افتاده است که چیزهایی مثل پوست خوراکی‌ها یا بلاستیک و مانند این‌ها را به دلیلی در خیابان یا فضای باز بیندازید؟"

جدول ۹- آمارهای توصیفی مربوط به متغیر عمل مشارکتی (مقیاس صفر تا صد)

متغیر	مقیاس	میانگین	انحراف معیار	نوسان استاندارد	ضریب همبستگی
آلوده	عمل مشارکتی	۵۲/۹۴	۵۲/۹۱	۹۲/۹۱	میانگین پیرامنه ۷۵
		۸۶/۰۰	۹۱/۶۷	۹۱/۶۷	میانه
		۱۶۵/۹۴	۹۳/۳۲	۳۷۲/۳۲	واریانس
		۲۵/۰۰	۱۱/۱۱	۲۵/۰۰	داده میان چارگی

ملاحظه می‌شود که میانگین عمل مشارکتی در مقیاس صفر تا صد برابر ۵۲/۹۴ و میانه آن برابر ۵۲/۹۸ می‌باشد. انحراف داده‌ها اندک است یعنی میزان عمل مشارکتی پاسخ‌گویان بسیار به هم نزدیک است و تمایز چندانی میان آن‌ها از نظر میزان عمل مشارکتی وجود ندارد. در سازه دیگر، میانگین ۸۶ و میانه حدود ۹۱ است. با توجه به توضیحاتی که در بالا ارائه شد، سازه اول برای توصیف عمل مشارکتی و سازه دوم برای استفاده در تئوری (تحلیل علی) به کار رفته است.

۳-۵- توصیف عوامل مؤثر بر انجام کنش مشارکتی

۳-۵-۱- امکانات مشارکت

متغیرهای مربوط به دسته امکانات کنش مشارکتی در جدول ۷ توصیف شده‌اند. همان طور که ملاحظه می‌شود میانگین نمره اعتقاد به اطمینان در مقیاس صفر تا صد ۶۳/۶ و برای اعتقاد تصمیم‌یافته ۵۷/۸ است. میانه اعتقاد به اطمینان برای هر دو متغیر ۶۹/۶۷ است. یعنی اعتقاد به اطمینان و اعتقاد تصمیم‌یافته ۵۰ درصد پاسخ‌گویان پیش از این مقدار است. ملاحظه می‌شود که اعتقاد به اطمینان در میان پاسخ‌گویان پیش از اعتقاد تصمیم‌یافته است. مقدار اعتقاد تصمیم‌یافته نیز چندان قابل ملاحظه نیست و تقریباً در وسط طیف قرار دارد. میانگین میزان اوقات فراغت پاسخ‌گویان ۶۲/۴ ساعت و میانه آن ۴ ساعت می‌باشد. همچنین نمره پاسخ‌ها حول مقادیر کوچک‌تر است.

برای سنجش عضویت اجتماعی از پاسخ گویان خواسته شد که عضویت و تعلق خود را در انجمن های داوطلبانه مشخص کنند. انجمن های مورد سؤال عبارتند از: گروه های مذهبی؛ سازمان های خیریه؛ بسیج؛ انجمن اولیاء و مربیان؛ شورای محله؛ حزب سیاسی؛ اتحادیه صنفی.

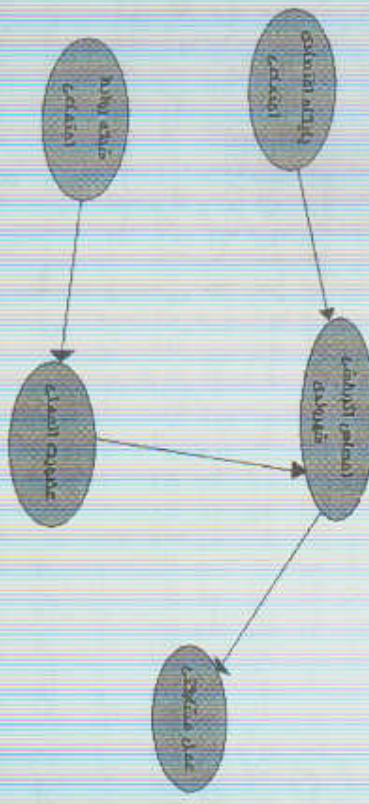
ملاحظه می شود که میانگین سازه عضویت در مقیاس صفر تا صد برابر ۱۳/۲ است و میان آن ۱۰/۷ می باشد. داده ها تجمع زیادی حول مقادیر کوچک دارند، یعنی نمره عضویت بسیاری از پاسخ گویان کمتر از میانگین است و نمره عضویت ۵۰ درصده آنان کمتر از ۱۰/۷ می باشد.

۴-۵ تحلیل روابط میان متغیرها

برای بررسی رابطه میان عوامل مؤثر بر میزان کنش مشارکتی، از تحلیل مدل سازی معادلات ساختاری (SEM) استفاده شد. حسن تکنیک این است که می تواند همزمان هم مسیرهای روابط میان متغیرها را بررسی کند و هم خطاهای اندازه گیری را لحاظ نماید. به بیان دیگر این تحلیل ترکیب تحلیل عاملی و تحلیل مسیر است.

بعد از بررسی مدل های گوناگون، مدل ارائه شده در نمودار ۱ آزمون شد.

نمودار ۱- مدل ارائه شده برای تبیین عمل مشارکتی

برای بررسی صحت این مدل، بارها روابط میان متغیرها تغییر داده شد و نیز چندین تحلیل عاملی صورت گرفت تا متغیرهای ضعیف از مدل کنار گذاشته شوند که در این جا از ذکر جزئیات آن ها صرف نظر می شود. تحلیل های فنی نشان داده بود که محصوره ای از متغیرها که آن را احساس اثربخشی شهروندی

۳-۴-۵- انگیزه های مشارکت

در جدول ۹ متغیرهای موجود در دسته انگیزه های مشارکت توصیف شده اند. میانگین احساس تعلق به محله، ۶۷/۴ و میانگین احساس تعلق به مشهد، ۷۰/۲ می باشد. ملاحظه می شود که میانگین احساس تعلق به محله کمتر از احساس تعلق به مشهد است. اما این تفاوت چندان چشمگیر نیست. میانه این دو متغیر با هم برابر است. همچنین پراکنندگی متغیر احساس تعلق به محله کمتر از پراکنندگی احساس تعلق به مشهد است. جدول ۹- آمارهای توصیفی مربوط به متغیرهای موجود در دسته انگیزه های کنش مشارکتی (مقیاس صفر تا صد)

صورت اجتماعی	رضایت از	احساس	احساس	رضایت از	میانگین
	مشارکت	تعلق به	تعلق به	مشارکت	
بازخلاف	۱۳/۲۱	۵۸/۱۳	۷۰/۳۶	۶۷/۳۸	۴۹/۶
گروه های اجتماعی	۱۲/۳۱	۵۸/۷۸	۷۱/۳۷	۶۷/۵۸	۴۹/۸۸
انجمن های داوطلبانه	۱۰/۲۱	۶۷/۵۰	۶۶/۶۷	۵۵/۵۶	۵۰/۱۰
بسیج	۱۶۲/۸۸	۱۵۹/۴۲	۳۱۸/۳۳	۳۳۱/۱۰	۱۹۴/۱۸
حزب سیاسی	۲۵/۵۰	۱۶/۶۷	۱۱/۱۱	۲۲/۲۲	۱۱/۱۱

میانگین احساس توانمندی در مقابل شهرداری، ۵۰/۵ و نگرش به شهرداری برابر ۵۳/۵ می باشد. میانه احساس توانمندی در مقابل شهرداری، ۵۰ و میانه نگرش به شهرداری، ۵۵/۵ می باشد. هر دو این متغیرها نشان می دهند که احساس توانمندی در مقابل شهرداری و نیز نگرش به شهرداری در میان شهروندان در حد متوسط است. میانگین نمره رضایت از عملکرد شهرداری، ۶۹/۶ یعنی اندکی کمتر از متوسط است. میانه این متغیر نیز ۵۰ است یعنی نمره رضایت ۵۰ درصده پاسخ گویان از شهرداری بیشتر از ۵۰ بوده است. میانگین رضایت از سازمان های خدماتی شهری، ۵۸/۱ است و میانه آن، ۶۲/۵ است. یعنی میزان رضایت ۵۰ درصده پاسخ گویان بیشتر از ۶۲/۵ بوده است. این در حالی است که بنا بر جدول قبل، میانگین رضایت از شهرداری، ۵۱/۷ است. ملاحظه می شود که میانگین رضایت از شهرداری به وضوح کمتر از میانگین رضایت از دیگر سازمان های مهم خدماتی شهری است.

در مدل بالا، ضرایب مسیر بین متغیرهای بهمان اهمیت‌هایی که از حضور همزمان چند متغیر قابل مشاهده حال می‌شوند؛ بارهای عاملی مربوط به رابطه میان متغیرهای قابل مشاهده و متغیرهای پنهان و نیز میزان خطای اندازه‌گیری هر یک از متغیرهای قابل مشاهده، ارائه شده است. ملاحظه می‌شود که تأثیرگذاری متغیرهای یکدیگر هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم است.

میزان تأثیرگذاری هر متغیر بر متغیر عمل مشارکتی را می‌توان با جمع کردن تمام تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم آن متغیر به دست آورد که در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰- مسیر اثر و ضریب اثر متغیرهای مستقل در مدل تبیین عمل مشارکتی

متغیر مبدا	متغیر مقصد	ضریب مسیر
عمل مشارکتی	عمل مشارکتی	۰.۳۳
احساس اثر بخشی شهروندی	عمل مشارکتی	۰.۱۹
احساس اثر بخشی شهروندی	عمل مشارکتی	۰.۳۳ × ۰.۱۵۸ = ۰.۰۵۲
عمل مشارکتی	عمل مشارکتی	۰.۳۳ × ۰.۲۴۴ = ۰.۰۸۰
عمل مشارکتی	عمل مشارکتی	۰.۳۳ × ۰.۱۴۵ = ۰.۰۴۸
عمل مشارکتی	عمل مشارکتی	۰.۳۳ × ۰.۱۵۸ × ۰.۲۳۳ = ۰.۰۱۲
عمل مشارکتی	عمل مشارکتی	۰.۳۳ × ۰.۲۳۳ × ۰.۱۵۸ = ۰.۰۱۲

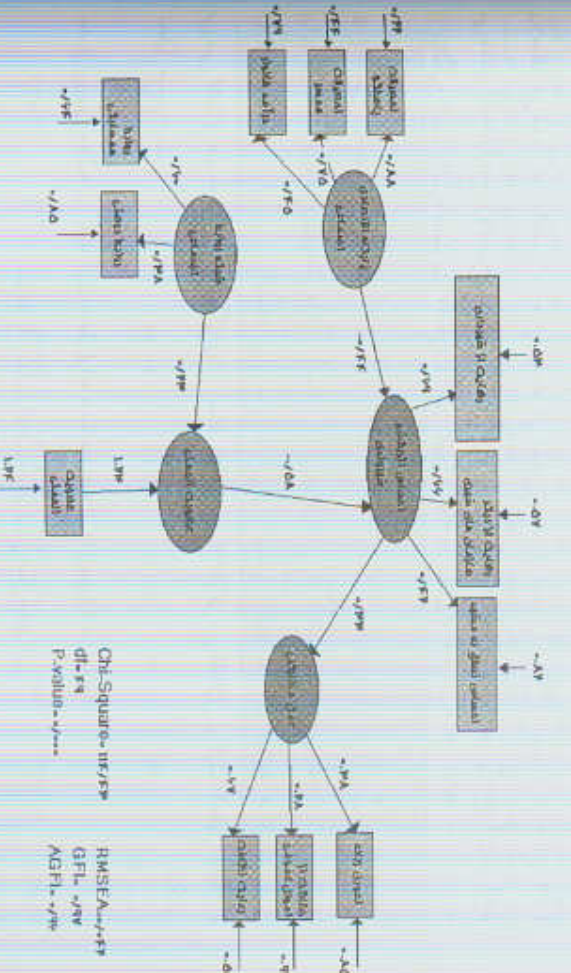
تحلیل بالا نشان می‌دهد که احساس اثر بخشی شهروندی مهم‌ترین عامل در تبیین عمل مشارکتی است. همچنین ضمیمه اجتماعی تأثیر منفی بر عمل مشارکتی داشته است. دلیل این امر آن است که عضویت مشارکتی در میان پاسخ‌گوینان محدود به انواع خاصی از عضویت است که ویژگی اساسی آن‌ها استی و ارزشی بودن است و کمتر مدنی است. همچنین پایگاه اقتصادی اجتماعی، تأثیر منفی بر عمل مشارکتی دارد یعنی هرچه پایگاه اقتصادی اجتماعی بالاتر می‌رود، میزان عمل مشارکتی، کمتر می‌شود. همچنین روابط اجتماعی از طریق ضمیمه اجتماعی بر عمل مشارکتی تأثیر منفی دارد. دلیل این امر آن است که خود شبکه روابط اجتماعی لزوماً تمام عمل مشارکتی نیست. آن چه مهم است محورهای روابط اجتماعی، همکارهای، حاکم بر شبکه است. اگر همکارهای شبکه موافق عمل مشارکتی اجتماعی نباشند، عضویت در چنین شبکه‌های عمل مشارکتی را کاهش می‌دهد.

وسعت و نتیجه گیری

پایته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مشارکت نگردن در امور مربوط به حوزه‌های خدمات شهرداری صمیمی در ساختار اجتماعی ریشه دارد و آن طور که انتظار می‌رفت شاخص‌های پیوستگی مدنی و سرمایه اجتماعی، نمی‌توانند تبیین کننده کاهش مشارکتی شهروندان باشند چرا که نوع خاصی از پیوستگی اجتماعی

تأیید شده، مؤثرترین متغیرها بر عمل مشارکتی هستند و بقیه متغیرها از این طریق بر عمل مشارکتی مؤثر هستند. مدل آزمون شده به همراه ضرایب مربوط به آن در نمودار ۲ آمده است.

نمودار ۲- مدل ارائه شده برای تبیین عمل مشارکتی و ویژگی‌های آن

همانطور که در نمودار ۲ مشاهده می‌شود، مقدار کمی دو مدل ۱۱۴/۴۳ و درجه آزادی آن ۴۹ بوده است. نسبت کی دو به دو به چه آزادی می‌شود ۲/۳ که فاصله زیادی از دانه مطلوب برای این مقدار ندارد. از سوی دیگر مقدار آزمون RMSEA کمتر از ۰/۱۰ است، که نشان دهنده آن است که برازش مدل مناسب است. چرا که بر اساس پیشنهاد براون و کودک (Browne, Cudeck, 1993) اگر RMSEA بیشتر از ۰/۱۰ باشد، برازش ضعیف است.

برای بررسی برازش مدل، دو آماره مهم دیگر GFI و AGFI نیز وجود دارند. GFI را در مدل‌های ساختاری می‌توان مشابه R² در رگرسیون چند متغیری دانست (Tamaka, Huba, 1989). بنابراین هرچه این دو به یک نزدیک‌تر باشند، مطلوب‌تر است. حد پایین برای این دو آماره در برازش‌های مناسب ۰/۹۰ دانسته‌اند. برای مدل بالا، GFI=0.97 و AGFI=0.96 به دست آمد که مقادیری مناسب هستند. همچنین تمام مقادیر آماره‌ها برای مسیرها بالاتر از ۱ بوده‌اند که نشان می‌دهد وجود تمام مسیرها معنی‌دار است (سرشاری، ۱۳۷۴، ۳۴۹).

منابع

- رضیاء، محمدتقی و نوراگر، منصوره (۱۳۸۵). نگرش مدیران شهری در خصوص نحوه مفاد همکاری بین دستگاه‌های اجرایی (امروزه به شهاده). مجموعه مقالات اولین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری. مشهد.
- عظیمی، لایلا (۱۳۸۰). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی زنان مطالعه موردی: زنان شهر شیراز. کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- Aguiar, F, de Francisco, A (2007) "Seven Thesis about Rationality, Identity and Collective action". *Revista Internacional De Sociologia*. Vol. 65, No. 46, 63-86.
- Allport, G (1935) **Attitudes**. In C. M. Murchison (ed) **Handbook of Social Psychology**. Worcester, Mass: Clark University Press.
- Anderson, W. A (1946) "Family Social Participation and Social Status Self Ratings". *American Sociological Review*. Vol. 11, No. 3, 253-258.
- Bagguley, P (1997) "Repertoires and cycles of collective action – Traugott". *M. Sociological Review*. Vol. 54, No. 1, 147-161.
- Bardsley, N (2007) "On collective intentions: collective action in economics and philosophy". *Synthese*. Vol. 157, No. 2, 141-159.
- Browne, M. W., Cudeck, R. (1993). **Alternative Ways of Assessing Model Fit In Testing Structural Model Equation** (eds) Bollen, Kenneth A, Long, J. Scott. Sage Publications.
- Dasgupta, Partha and Serageldin, Ismail (2000) **Social Capital: a Multifaceted Perspective**. The International Bank for Reconstruction and Development.
- De Vaus, David (2002) **Surveys in social research**. Routledge.
- Driscoll, James W (1978) **The Academy of Management Journal**. Vol. 21, No. 1, 44-56.
- Field, John (2008) **Social Capital**. Routledge.
- Fung, Archon (2004) **Empowered Participation: Reinventing Urban Democracy**. New Jersey: Princeton University Press.
- Halpern, David (2005) **Social Capital Policy**. Press.
- Hong, Dong Shik (1978) "Primary Relationships and Social Participation in a Korean Metropolitan City". *Sociological Perspectives*. Vol. 30, No. 3, 289-309.
- Lin, Nan, et all (2001) **Social Capital: Theory and Research**. New Jersey: Transaction Publishers.
- Mueller, Charles W., Johnson, Welden T. (1975) "Socioeconomic Status and Religious Participation". *American Sociological Review*. Vol. 40, No. 6, 785-800.

می‌تواند مانع مشارکت‌های مدنی شهروندان شود (به عنوان مثال Dasgupta and Serageldin 2000; Field 2008; Halpern 2005; Lin and et al. 2001 آن است که شهروندان زمانی به انجام کسب مشارکتی ترغیب می‌شوند که از خدمات شهرداری و دیگر سازمان‌های خدماتی شهری رضایت داشته باشند. هنگامی که احساس تعلق به شهر هم به این مجموعه اضافه می‌شود، تغییری را می‌سازد که آن را احساس اثر بخشی شهروندی نامیدیم. احساس اثر بخشی شهروندی ترکیبی از سرمایه اجتماعی و رضایت از خدمات است. این عامل مهم‌ترین عامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان است. احساس تعلق به شهر بدون رضایت از شهرداری و دیگر سازمان‌های خدماتی شهری نمی‌تواند مشارکت اجتماعی را افزایش دهد. از سوی دیگر پایگاه اقتصادی اجتماعی منفی بر احساس اثر بخشی شهروندی دارد که جای تأمل دارد. یعنی کسانی که پایگاه اقتصادی اجتماعی بالاتری دارند احساس اثر بخشی پایین‌تری دارند. احتمالاً این امر به این دلیل است که این افراد انتظارات بیشتری دارند و کمتر رضایت‌مند هستند. شبکه روابط اجتماعی، اثر مثبت بر عضویت اجتماعی دارد اما خود عضویت اجتماعی، اثر منفی بر احساس اثر بخشی شهروندی دارد. علت این موضوع را باید در نوع روابط ارزش‌های موجود در شبکه‌های اجتماعی و احساس‌های داوطلبانه موجود جست. تحقیقات حوزه همبستگی اجتماعی و سرمایه اجتماعی به ما آموخته است که همیشه تمام انواع احساس‌های داوطلبانه سرمایه اجتماعی در سطح عمومی را افزایش نمی‌دهند. اگر در محواری احساس‌های داوطلبانه عام گرای و ارزش‌های مدنی اشاعه نیابد آنگاه این احساس‌ها نمی‌توانند به مشارکت اجتماعی کمک کنند.

تحلیلی از تبانیات قضایی در کلان‌شهر مشهد از نظر شاخص‌های جمعیتی

حمید شایان، دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد*

محمود عیوضلو، دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور ساری**

چکیده

لایحه هر گونه برنامه‌ریزی برای شهر، شناخت کافی از تغییر و تحولات جمعیتی آن است زیرا نظام جمعیتی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با شاخص‌های جمعیتی و ویژگی‌های ساختاری آن پیوند خورده است. این مقاله با هدف شناسایی مهم‌ترین شاخص‌های جمعیتی و تبانیات قضایی آنها در مناطق ۱۳ گانه شهر مشهد به عنوان دومین کلان‌شهر کشور صورت گرفته است. برای دستیابی به این هدف بر اساس روش توصیفی-تحلیلی و نیز همبستگی، داده‌های مناطق شهری در قالب نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. همچنین برای سنجش عبارات‌های قضایی در سطح مناطق شهری به کمک نرم‌افزار GIS نقشه‌های لایم تبیه و مناطق سبزده گانه بر اساس ۱۴ شاخص در سه گروه طبقه‌بندی شدند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مناطق یک، هشت، نه، ده، یازده و دوازده (صدمتا در غرب مشهد)، شرایط مطلوب‌تری از لحاظ شاخص‌های جمعیتی دارند. مناطق چهار، پنج و شش در شرق مشهد از این منظر انحصارترین شرایط را دارند.

واژه‌های کلیدی: ساختار جمعیتی، تبانیات قضایی، مناطق شهری، مشهد

۱- مقدمه

تقسیم یک شهر به مناطق ویژه با مرزهای معین برای نقش‌پذیری هر یک از مناطق را منطقه‌بندی شهری گویند (شکری، ۱۳۷۴: ۲۶۱). منطقه‌بندی، در واقع استفاده منطقی و نظام‌پذیر از زمین‌های شهری در آینده است (الاحی، ۱۳۸۷: ۳۹۴). منطقه‌بندی، قسمت‌های مختلف شهری را برای اهداف خاصی از یکدیگر مجزا می‌سازد و از تداخل مناطق مجاور هم جلوگیری می‌کند (امیراسکار، ۱۳۷۶: ۱۶۵). منطقه‌بندی برای ارتقای محورهای از اهداف قانونی طراحی شده و به منظور حفاظت و ارتقای وضعیت بهداشت، ایمنی و زلزله‌خیز به کار می‌رود (Winder, 2003: 1). ساختار هر جامعه از عوامل مهم در ساخت مکان‌های می‌باشد. بدین ترتیب که هر مکان، نشان از تعدادی از جامعه خود به شمار می‌رود. علت افتراق مکان‌ها، تمرکز ارزش‌ها، دیدگاه‌ها، اهداف‌ها و تجربه‌های مختلف در آنهاست (شکری، ۱۳۷۸: ۳۷۴). در بررسی

- Pallant, Jullly (2001) *Spss Manual*. Open University Press.
- Parsons, Talkott (1978) *Social Systems and the Evolution of Action Theory*. The Free Press.
- Perry, James L. (1996) *Handbook of Public Administration*. Jossey-Bass Publishers.
- Roberts, Nancy Charlotte (2008) *The Age of Direct Citizen Participation*. M.E. Sharpe Publishers.
- Tanaka, J.S. y Huba, G.H. (1989) "A general coefficient of determination for covariance structure models under arbitrary GLS estimation". *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*. Vol. 42, 233-239.
- Teele, James E. (1962) "Measures of Social Participation". *Social Problems*. Vol. 10, No. 1, 31-39.
- Tomch, Aida K. (1964) "Informal Group Participation and Residential Patterns". *The American Journal of Sociology*, Vol. 70, No. 1, 28-35.
- Walsh, Mary L. (1997) *Building Citizen Involvement: Strategies for Local Government*. ICMA Publishers.